

УДК 81'253:811.111

DOI: 10.31471/2304-7402-2019-3(55)-175-183

**ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТ БУРЛЕСКНОЇ
СЕМАНТИКИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ****О. Б. Нич, Л. В. Серман**

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника;
кафедра іноземних мов; 76018, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57;
тел. +380(342)59-60-74, e-mail: kaf.lit@ukr.net*

У статті проаналізовано особливості перекладу бурлескної лексики англійської мови. Розглянуто наступні види перекладу одиниць бурлескної семантики англійської мови українською мовою: переклад за типом еквівалентності лексичних одиниць, переклад за допомогою змінних та змінно-постійних словосполучень і словесно узагальнених відповідників, а також комбінований переклад.

Обґрунтовано явища бурлеску в структурі лексико-семантичної системи сучасної англійської мови. Бурлеск – це особливий спосіб відображення суті явищ дійсності, які можуть бути комічними, іронічними, сатиричними і т.д., за допомогою різноманітних мовних засобів. Протягом довгого часу бурлеск трактували як стилістичний прийом, використовували у його вивченні літературознавчий підхід; пізніше робилися спроби дослідити власне мовні механізми вираження бурлеску. Але такі аспекти бурлеску, як механізми його створення, реалізація багатозначності, спосіб інтерпретації бурлеску слухачем, вплив бурлескного висловлювання на подальший розвиток діалогу не отримали у науковій літературі відповідного висвітлення та вивчення.

Окреслено основні способи передачі бурлескних одиниць та розкрито ряд проблем, що виникають при їх перекладі. Проведені дослідження привели до висновку, що аналізувати окремі слова бурлескного вживання недоцільно, у зв'язку з чим звернулися до проблеми відображення бурлеску у фразеології. Основною проблемою бурлескних фразеологізмів є образність і місткість їх значення. Вони не просто позначають поняття, виражають предметно-логічне значення, а доповнюють його відповідною характеристикою предметів, процесів, явищ тощо, яка далеко не завжди міститься у семантиці окремого слова. Слід зазначити, що точність та вірогідність перекладу бурлескних одиниць англійської та української мови, крім всього вищесказаного, залежить від ступеня обізнаності перекладача в тій області, про яку йде мова в матеріалі, що перекладається.

Ключові слова: *бурлеск, семантика, еквівалент, лексична одиниця, переклад.*

Питання перекладу будь-яких мовних явищ, граматичних структур чи лексичних аспектів вимагає не тільки ґрунтовного знання мови, але й володіння її семантикою. Одним з цікавих мовних явищ є бурлеск. Бурлеск – це особливий спосіб відображення суті явищ дійсності, які можуть бути комічними, іронічними, сатиричними і т.д., за допомогою різноманітних мовних засобів. В основі бурлеску завжди лежать протиріччя між явищем і сутністю того, що зображується; між темою та мовним вираженням.

Метою статті є аналіз явища бурлеску в системі сучасної англійської мови, а також розкриття та вирішення проблем, що виникають при їх перекладі.

Аналіз досліджень. Явище бурлеску є предметом дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених-лінгвістів. Ознайомились з думками науковця С. К. Харченка, що займається проблемами іспанських бурлескних одиниць, П. П. Хропка, Г. Я. Неділька, В. Денисенка, М. Т. Яценка, Н. К. Гудзія та ін., які займаються вивченням бурлескної лексики «Енеїди» І. П. Котляревського та думками В. Г. Решетова, який вивчає жанр бурлеску в літературній критиці видань Англії XVIII ст.

Постановка проблеми. Протягом довгого часу бурлеск трактували як стилістичний прийом, використовували у його вивченні літературознавчий підхід; пізніше робилися спроби дослідити власне мовні механізми вираження бурлеску. Але такі аспекти бурлеску, як механізми його створення, реалізація багатозначності, спосіб інтерпретації бурлеску слухачем, вплив бурлескного висловлювання на подальший розвиток діалогу не отримали у науковій літературі відповідного висвітлення та вивчення.

До того ж, складність бурлеску міститься не тільки в багатозначному тлумаченні самого терміна, а зумовлена суперечливим характером її одиниць: будучи мовними одиницями, вони в той же час ніби виходять за рамки ресурсів мови через свої способи утворення й мовному значенню явищ й предметів навколишньої дійсності.

Виклад основного матеріалу. Літературний словник-довідник [1, с. 91] подає таке значення: *бурлеск* (італ. *burlesque* від *burla* – жарт) – вид комічної, пародійної поезії та драматургії, генетично пов'язаний із народною сміховою культурою, акцентований на свідомій невідповідності між змістом і формою. Найкращим прикладом бурлеску вважається «Батрахоміомахія» – сучічка жаб і мишей, пойменованих за аналогією до персонажів «Іліади» Гомера. Бурлеск набув популярності у європейських літературах XVII-XVIII століття, особливо у зв'язку з тенденцією пародіювання «Енеїди» римського поета Вергілія.

Характерною рисою бурлеску є різка невідповідність між «високою» темою і її «низьким» викладом, оформленим жартівливою, буфонадною мовою. Бурлеск від самих початків свого виникнення визначився як один із прийомів полемічності: навмисне знижуючи

«високий» стиль поважного твору, розвінчуючи традиційні теми, він був виявом боротьби антагоністичних ідейно-естетичних угруповань у літературному житті. Як правило, цей жанр виконував тоді прогресивну роль, висміюючи віджиле, застаріле й торуючи шляхи новому, молодому, тому, що виявляло передові художні тенденції [5, с. 34].

Схоже визначення подає й літературна енциклопедія [2, с. 108]: *бурлеск* (франц. *Burlesque*, від італ. *burla* – жарт) – комічні, пародійні твори, що характеризуються невідповідністю між темою і словесною формою: «висока» тема викладається зниженим, простонародним, іноді вульгаризованим стилем, а «низька» – високим, піднесено-героїчним.

Завдання перекладача – передати засобами іншої мови повно і точно зміст оригіналу, водночас зберігши його стилістичні та експресивні особливості. Під «повнотою» перекладу треба розуміти єдність форми і змісту на новій мовній основі. Якщо критерієм точності перекладу є перевага інформації, що передається різними мовами, то повним (повноцінним чи адекватним) можна визнати тільки той переклад, який передає цю інформацію рівноцінними засобами. Іншими словами, на відміну від переказу, переклад повинен передавати не тільки те, що виражається оригіналом, але й так, як це виражається у ньому. Ця вимога відноситься як до всього перекладу даного тексту, так і до окремих його частин [3, с. 24].

Залишаючи поки що без розгляду питання про співвідношення частини і цілого в процесі перекладу, зупинимося на понятті рівноцінності засобів.

Велике значення для побудови лінгвістичної теорії перекладу мають дослідження в області порівняльного вивчення мов. Як правило, ці дослідження стосуються однієї із сторін мовної системи: граматичної будови, словникового складу, стилістики певних мов. Таким чином, дані аналізу співставлення можуть слугувати матеріалом для теорії перекладу. При цьому, слід враховувати, що комплексний характер процесу перекладу потребує комплексного співставлення. Перекладачеві важливе співставлення не окремих граматичних форм чи синтаксичних конструкцій, а структурно-семантичних «вузлів», що складають єдине поняттєве ціле. Гола, позбавлена лексичного наповнення, граматична структура настільки ж мало значить для перекладача, як металевий каркас для майбутніх жильців будинку [4, с. 65].

Категорії загальної теорії перекладу будуються, з одного боку, на узагальненні даних індивідуальної теорії, а з іншого, – на логіко-семантичній основі, загальній для ряду мов, що знаходяться приблизно на одному рівні розвитку. Теорія закономірних відношень повинна встановлювати визначені параметри, всередині яких може здійснюватися вибір варіантів перекладу. При перекладі з однієї мови на іншу доводиться враховувати дію одних і тих же факторів логіко-семантичного порядку для передачі одного й того ж змісту. При письмовому перекла-

ді попереднє перекладання й аналіз тексту, що перекладається, дозволяють завчасно визначити характер змісту, ідейну направленість і стилістичні особливості матеріалу, щоб мати критерій для вибору мовних засобів в процесі перекладу. Однак, вже під час аналізу тексту, в ньому виділяються такі «одиниці перекладу», для яких у даній мові існують постійні відповідники. Проте, жоден словник не може передбачити всю різноманітність контекстуальних значень й сполучуваність слів. Тому теорія перекладу може встановлювати лише функціональні відповідники, враховуючи залежність передачі визначених смислових категорій від дії різноманітних факторів. Цей принцип дійсний і при визначенні контекстуальних значень, і при реалізації різноманітних лексичних трансформацій. Контекстуальні значення часто визначаються шляхом інтерполяції словникових значень. Трансформації підпорядковуються логіко-семантичному принципу із врахуванням стилістичних та експресивних факторів [3, с. 27].

Таким чином, в процесі перекладу вибудовуються 3 категорії співвідношень:

- 1) еквіваленти, що встановилися через традиції мовних контактів;
- 2) варіантні та контекстуальні відношення;
- 3) всі види перекладацьких інформацій.

Між першою – еквівалентною категорією та двома іншими є принципова відмінність. Еквівалентні співвідношення відносяться до сфери мови, тоді як дві інші – до сфери мовлення. Коли в процесі перекладу відрізки мовного потоку піддаються переробці у відповідності з нормами мови, що перекладається, еквіваленти виділяються своєю постійністю і відносною незалежністю від середовища. Там, де між мовами встановилося традиційне еквівалентне відношення, перекладач фактично не має можливості вибору. Відмова від використання еквівалента у виняткових випадках повинна бути виправдана особливими умовами контексту чи оточення [4, с. 60].

Критерієм адекватності перекладу може бути лише відповідність частині дійсності, що описується в оригіналі, рівноцінність засобів виявляється якщо не повним, то максимальним наближенням одержаного результату до оригіналу.

Отже, розглянемо наступні види перекладу одиниць бурлескної семантики англійської мови українською мовою: *переклад за типом еквівалентності лексичних одиниць, переклад за допомогою змінних та змінно-постійних словосполучень і словесно узагальнених відповідників, а також комбінований переклад.*

I. Переклад за типом еквівалентності одиниць бурлескної семантики.

Еквіваленти бурлескної лексики з порівняльної точки зору можуть бути двох типів: моноеквіваленти та вибіркові бурлескні еквіваленти.

1. **Моноеквіваленти**, тобто єдино можливий бурлескний еквівалент.

Моноеквіваленти розпадаються на два типи: повні і часткові бурлескні еквіваленти.

А. Повні бурлескні еквіваленти.

Повними бурлескними еквівалентами є українські моноеквіваленти англійських одиниць бурлескної семантики, що збігаються з ними за значенням, лексичному складу, образності, стилістичному напрямку й граматичній структурі.

Наприклад:

англ. Dr. Rest. – *жарт.* – *укр.* Лікар Відпочинок;

Dr. Diet and – Лікар Дієта і

Dr. Fresh Air – Лікар Свіже Повітря

«There are three doctors in an illness like yours», he laughed ...» the three referring to are Dr. Rest, Dr. Diet and Doctor Fresh Air» (*D. Cusack*).

«Існує троє лікарів, які вилікують твою хворобу, - засміявся він ..., - ті троє, до яких необхідно звернутися, є Лікар Відпочинок, Лікар Дієта і Лікар Свіже Повітря».*(Н. К.)*

англ. peck and perch – *жарт.* – *укр.* їжа і притулок

What peck and perch, and a pound a week? (*OED*)

Що? Їжа й притулок, ще й фунт на тиждень? (*Н. К.*);

англ. happy family – *ірон.* – *укр.* щасливе сімейство;

англ. Uncle Sam – *ірон.* – *укр.* дядечко Сем;

англ. nature's error – *жарт.* – *укр.* помилка природи.

Б. Часткові бурлескні еквіваленти.

Переклад за допомогою частково бурлескного еквіваленту не означає будь-якої недосконалості в передачі значення, а лише містить лексичні, граматичні чи лексико-граматичні розбіжності за умови однакового значення й одного й того ж стилістичного напрямку. Тому, частковий бурлескний еквівалент не рівні правильності перекладу рівноцінний повному еквівалентові. Часткові бурлескні еквіваленти можна розділити на 3 групи:

а) українські бурлескні еквіваленти англійських одиниць

бурлескної семантики, що збігаються за значенням, стилістичним напрямком і близькі за образністю, але дещо розбіжні за лексичним складом. Прикладами можуть слугувати наступні звороти:

англ. alive and kicking – *жарт.* – *укр.* живий і здоровий;

англ. You must have come out of the eark – *жарт.* – *укр.* ви напевно 3 місяця впали;

англ. beauty and the best – *жарт.* – *укр.* красуня і потвора.

Деякі зі зворотів, що відносяться до даної групи, перекладаються за допомогою прийому антономічного перекладу, тобто передачі негативного значення за допомогою стверджувальної конструкції. Можливі, звичайно, випадки, коли позитивне значення передається за допомогою заперечної конструкції.

Наприклад: *англ.* a small fortune – *жарт.* – *укр.* безмежне багатство.

б) українські бурлескні еквіваленти відповідних англійських одиниць, що співвідносяться з ними за значенням, образністю, стилістичним напрямком, але відрізняються числом, в якому стоїть іменник, або порядком слів.

Наприклад: *англ.* cut for the simples – *жарт.* – *укр.* оперувати від дурості.

в) українські бурлескні еквіваленти англійських одиниць бурлескної семантики, що співвідносяться з ними за значенням, за стилістичним напрямком, але відрізняються за образністю (граматична структура може як співпадати, так і не співпадати).

Прикладами можуть слугувати наступні звороти:

англ. hit the hey – *жарт.* – *укр.* іти на бокову;

англ. Under petticoat government – *жарт.* – *укр.* під каблуком у жінки;

англ. just my luck – *жарт.* – *укр.* таланить, як утопленику;

англ. A blind man would be glad to see – *жарт.* – *укр.* подивимось, сказав сліпий;

англ. refresh one's inner man – *жарт.* – *укр.* заморити черв'ячка.

2) Вибіркові бурлескні еквіваленти.

Часто в англійській бурлескній одиниці є декілька різних бурлескних еквівалентів в українській мові, й перекладачеві доводиться обирати найкращий для даного контексту, ситуації чи обставин спілкування.

Англ. all the world and his wife – *жарт.* – *укр.* усі без винятку, весь світ, велика компанія, багато народу, усі;

англ. sit up and take nourishment – *жарт.* – *укр.* поправлятися, одужувати, справа пішла на добре;

англ. bright and early – *жарт.* – *укр.* рано, раненько, ні світ ні зоря, завчасно, ще й на світ не зазоріло.

В англійській художній літературі широко поширений прийом індивідуального стилістичного прийому оновлення одиниць бурлескної семантики. В таких випадках може виникнути необхідність внесення змін до українського бурлескного еквівалента. Наприклад, бурлескна одиниця the ten commandments перекладається (ірон.) «десять заповідей», або ж по-іншому (ірон.) «нігті десяти пальців». У трагедії «Генріх VI» Шекспір оновлює цю бурлескну одиницю і додає до її семантики дієслово «write»:

1) I'll set my ten commandments in the face o' the first look that fays a finger on him. (*W. Scott, «Waverley», ch.XXX*).

Я вчеплюсь в фізіономію кожного, хто посміє доторкнутись до нього пальцем. (*Н. К.*)

2) I'll write the ten commandments on your face. (*Fr. Marryat, «The King's Own», ch.XL*).

На вашій фізіономії залишаться сліди моїх нігтів. (*Н. К.*)

II. Переклад за допомогою змінних та змінно-стійких словосполучень.

1) Переклад за допомогою опису.

Описовий переклад – це передача значення бурлескної одиниці за допомогою змінних словосполучень. Цей вид особливо зручний при перекладі одиниць бурлескної семантики, що не допускають інших видів перекладу.

Наприклад: *англ.* cock – and – hen club – *жарт.* або *ірон.* – *укр.* клуб, членами якого можуть стати як чоловіки, так і жінки;

англ. bridled bear – *жарт.* – *укр.* багатий парубок, що подорожує зі своїм гувернером;

англ. blue – funk school – *жарт.* – *укр.* військові спеціалісти, які вважають, що для оборони Англії достатньо наявності сильного флоту.

2) Калькування.

Калькування чи дослівний переклад використовується в двох випадках:

А. При перекладі безеквівалентної одиниці бурлескної семантики в тих випадках, коли зворот не може бути перекладеним за допомогою інших видів перекладу. Наприклад:

англ. The old lady of Treadneedle Street – *жарт.* – *укр.* «стара леді з Тредніл-стріт» (англійський банк)

[за назвою вулиці, на якій він знаходиться. Названий «старою леді» через свій консерватизм].

Англ. Pie in the sky – *ірон.* – *укр.* пиріг на тому світі (єдина надія бідняка)

[вираз взято із приспіву до пісні, що є пародією на пісню Армії порятунку].

Б. Калькування, важливість якого неодноразово підкреслює К.І. Чуковський, застосовується і в тих випадках, коли в українській мові є бурлескна одиниця з таким же значенням, але її використання призвело б до українізації англійського звороту, до повної втрати ними свого колориту та самобутності. Наприклад:

англ. at latter hammas – *жарт.* – *укр.* наступного свята врожаю цього року (пор. коли рак на горі свисне);

англ. at (on) the Greek calends – *жарт.* – *укр.* до грецьких календ.

III. Переклад за допомогою словесно узагальнених еквівалентів.

Інколи, єдиним способом перекладу бурлескних одиниць є переклад з допомогою одного слова:

англ. the back of beyond – *жарт.* – *укр.* глушина;

англ. sad dog – *жарт.* – *укр.* веселун;

англ. a man of sin – *жарт.* – *укр.* кравець;

англ. the inner man – *жарт.* – *укр.* шлунок;

англ. the lower (nether) man – *жарт.* – *укр.* ноги;

англ. knight of the brush – *жарт.* – *укр.* художник;

англ. knight of whipping – *жарт.* – *укр.* шахрай.

IV. Комбінований переклад.

1) В багатьох випадках, коли використовується комбінований переклад, в дужках подається також описовий переклад, що пояснює його. Наприклад: *англ.* have a soul above butlons – *ірон.* – *укр.* вважати виконувану роботу нище своєї гідності (відчувати незадоволення своєю професією).

2) Вагоме місце посідають переклади «контекстуальної заміни» (за термінологією Я. І. Рецптера), які використовуються для перекладу бурлескної одиниці тільки в даному контексті. Тому переклад «контекстуальної заміни» визначається винятково особливостями контексту.

Отже, взаємовідповідність перекладу бурлескних одиниць англійської та української мови, крім всього вищесказаного, залежить від ступеня усвідомленості перекладача в тій області, про яку йде мова в матеріалі, що перекладається.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Проведені дослідження привели до висновку, що аналізувати окремі слова бурлескного вживання недоцільно, у зв'язку з чим звернулися до проблеми відображення бурлеску у фразеології. Основною проблемою бурлескних фразеологізмів є образність і місткість їх значення. Вони не просто позначають поняття, виражають предметно-логічне значення, а доповнюють його відповідною характеристикою предметів, процесів, явищ тощо, яка далеко не завжди міститься у семантиці окремого слова.

Окрім цього, проаналізувавши відібрані одиниці бурлескної семантики в англійській та українській мовах можна зробити висновок, що повних еквівалентів майже немає. Перекладачеві завжди слід піддавати перепроверці семантико-стилістичний зміст словникових одиниць двомовних словників, які подані з позначкою жарт., ірон.

Література

1. Банкевич А.В. Тестирование лексики иностранного языка. Москва: Высшая школа, 1981.
2. Бондаренко Е.В. О различной степени зависимости темпоральной семантики имен. Взаимоотношение системы языка и речевой деятельности. Харьков, 1992.
3. Баран Я.А. Фразеология у системі мови. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1997.
4. Задорожній І.М. Нелітературна лексика як засіб комічного в англ. романі XIX ст. *Іноземна філологія*. Львів, 1993. Вип. 106. С. 75-83.
5. Харченко С.К. Прагматичний і перекладацький аспекти іспанських та російських одиниць бурлескної семантики. Теорія і практика перекладу. Київ, 1993. Вип. 19.
6. Meaning of burlesque in English. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/burlesque> (дата звернення: 06.05.2019).
7. High And Low Burlesque. URL: <https://www.thoughtco.com/what-is-burlesque-literature-740474> (дата звернення: 06.05.2019).
8. Giannetti, Laura. Feasting with burlesque poets: Literary parody and interpretation of cultures. URL: <https://miami.pure.elsevier.com/en/publications/feasting-with-burlesque-poets-literary-parody-and-interpretation>.

Стаття надійшла до редакційної колегії 14.03.2019 р.

*Рекомендована до друку д.ф.н., професором **Бистровим Я. В.***

**TRANSLATION ASPECT OF BURLESQUE
ENGLISH VOCABULARY****O. B. Nych, L. V. Serman***Vasyl Stefanyk Precarpathian National Universiti;
76018, Ivano-Frankivsk, Shevchenko St., 57;
ph. +380(342)59-60-74; e-mail: kaf.lit@ukr.net*

The peculiarities of the translation of Burlesque English vocabulary are analyzed in this article. The following translations of Burlesque items from English into Ukrainian shall be considered: translation by type of equivalence of lexical units; translation by means of variables and content phrases and complex agreements, as well as combined translation.

The phenomenon of Burlesque is substantiated in the structure of the lexical-semantic system of contemporary English. Burlesque is a special way of reflecting the essence of the phenomena of reality, which can be commercial, ironic, satirical, etc., with the help of various linguistic means. For a long time Burlesque was treated as a stylistic method, used in the study of the literary approach; it was only later that attempts were made to explore their own linguistic mechanisms for burlesque transmission. But such aspects of Burlesque as the mechanisms for its creation, the realization of polysemy, as well as the interpretation of the emerging burlesque, all affect the development of further development of a dialogue not attained in the scientific literature of the corresponding higher educational institution.

The basic ways of transferring Burlesque units and revealing a number of problems that arise during their translation are outlined in the article. The conducted studies have led to the conclusion that analyzing individual words of Burlesque use is inappropriate, that's why the problem of displaying Burlesque in phraseology was referred to. The main problem of Burlesque phraseologisms is the ability and capacity of their significance. They do not only denote concepts, express their substantive logical significance, but also complement it with an appropriate characteristic of objects, processes, and phenomena that are not always contained in the semantics of a particular word. It should be noted that the accuracy and probability of the translation of Burlesque units of the English and Ukrainian languages, in addition to the foregoing, are depending on the level of awareness of the translators in the area, which is the language in the translated materials.

Key words: *burlesque, semantics, equivalent, lexical unit, translation.*